

TÌNH HÌNH KINH TẾ EU NĂM 2012 DỰ BÁO NĂM 2013

PGS. TS. Nguyễn An Hà
Viện Nghiên cứu Châu Âu

Do tác động nặng nề của cuộc khủng hoảng tài chính và suy thoái kinh tế toàn cầu, kinh tế EU trong mấy năm gần đây tăng trưởng rất thấp: Năm 2009 là -4,2% GDP; Sang năm 2010 dường như vượt qua đáy của khủng hoảng với mức tăng trưởng dương 1,0% GDP; Năm 2011 đạt 1,6% GDP. Sang năm 2012, EU quyết tâm giải quyết khủng hoảng nợ công, thoát ra khỏi khủng hoảng, phục hồi tăng trưởng kinh tế, hướng tới phát triển bền vững với các giải pháp trung hạn như: gắn kết hơn nữa thị trường thống nhất, khuyến khích tạo công ăn việc làm, củng cố hệ thống ngân hàng tài chính, tăng cường liên kết ngân sách và tài khóa, thúc đẩy xuất khẩu, đầu tư và tiêu dùng.

Tuy nhiên, thực tế cho thấy năm 2012 vẫn là một năm đầy khó khăn, thách thức đối với Liên minh Châu Âu: vòng xoáy nợ công tiếp tục gia tăng, tăng trưởng kinh tế chậm chạp, tỉ lệ thất nghiệp tăng cao, phân hóa giàu nghèo gia tăng, rạn nứt trong nội bộ EU.

Khủng hoảng tài chính và suy thoái kinh tế toàn cầu đã làm sâu sắc thêm những khiếm khuyết của mô hình liên kết kinh tế châu Âu, đẩy EU vào vòng xoáy mới của khủng hoảng

nợ công trầm trọng, gây nên những hệ lụy nặng nề về mọi mặt kinh tế, chính trị, xã hội trong Liên minh.

1. Vòng xoáy khủng hoảng nợ công

Ngòi nổ của cuộc khủng hoảng nợ công bắt đầu từ Hy Lạp, xảy ra vào đầu quý II/2010. Khi đó, mức nợ công của nước này lên tới 130% GDP, thâm hụt ngân sách là 13% GDP. Tiếp đến, Ai-len phải cầu cứu sự trợ giúp của EU với nợ công 95,8% GDP, thâm hụt ngân sách lên tới hơn 30% GDP đầu quý IV/2010. Mặc dù có sự trợ giúp của EU và Quỹ Tiền tệ Quốc tế (IMF), tình trạng nợ công trong năm 2011 của hai quốc gia này vẫn tiếp tục xấu đi, với mức nợ công gia tăng tương ứng là 166% GDP và 109% GDP. Nghiêm trọng hơn, nợ công lan sang những nền kinh tế lớn khác như: Italy - 120% GDP, Bồ Đào Nha - 106% GDP và Tây Ban Nha với 67% GDP. Mặc dù đã có hàng loạt các biện pháp hỗ trợ tài chính, giảm nợ, nhưng sang năm 2012 tình hình nợ công vẫn diễn ra phức tạp hơn, xấu hơn so với năm 2011. Ngay từ đầu năm, Morgan Stanley dự báo nợ công trong khu vực Eurozone vẫn tiếp tục xấu đi, sẽ vẫn gia tăng

nhANH hơn tăng trưởng, với năm 2011 là 88,2% GDP, sang 2012 lên 91,0% GDP và 2013 tới 92,2% GDP. Năm 2012 thể hiện chứng kiến những nỗ lực tương như vô vọng của EU nhằm giải quyết vấn đề nợ công của Hy Lạp và sự tồn tại của Eurozone.

Khủng hoảng nợ công tác động ngày càng tiêu cực tới hệ thống tài chính của EU. Cùng với lãi suất cao của nợ công, triển vọng tăng trưởng thấp cũng đang là nguy cơ làm cho nợ công ngày càng trầm trọng, đặc biệt là thời điểm phải thanh toán các khoản nợ tới hạn đang tạo ra những căng thẳng mới tác động tiêu cực tới hệ thống ngân hàng, làm cho chi phí cấp vốn và nợ trên thị trường thứ cấp luôn ở mức cao. Điều kiện huy động vốn khó khăn của ngân hàng đã dẫn tới cung cấp tín dụng bị thất lại. Có sự khác biệt lớn giữa các nước thành viên trong phát triển tín dụng: Việc suy giảm mạnh tín dụng ở Ai-len và Hy Lạp đã chậm lại; tuy nhiên tăng trưởng tín dụng giảm mạnh nhất ở Italy rồi tới Tây Ban Nha và Bồ Đào Nha; Ở các nền kinh tế đầu tàu như Pháp và Đức, mức tăng trưởng tín dụng mạnh hơn; Còn ở các nước Đông Âu lại có sự khác biệt: tăng nhanh ở Rumani, nhưng suy giảm ở Ba Lan, Cộng hòa Séc và tụt giảm mạnh ở Hungary.

Cùng với khó khăn trên thị trường tài chính, khủng hoảng ngân hàng lại đang trở thành nỗi lo mới. Cùng với Tây Ban Nha, Cộng hòa Síp, một trong những thành viên

nhỏ nhất của EU, đã thừa nhận có thể phải tìm kiếm một khoản cứu trợ cho các ngân hàng của họ. Síp đang sa vào khủng hoảng ngân hàng do nền kinh tế và các ngân hàng của họ phụ thuộc nặng nề vào Hy Lạp. Lợi tức trái phiếu chính phủ tiếp tục giảm sút tại Đức, Anh và Mỹ nhưng lại gia tăng ở các nước nợ công cao cho thấy vấn đề nghiêm trọng trong hệ thống ngân hàng của các thành viên Eurozone ở Nam Âu. Lợi tức trái phiếu chính phủ Đức kỷ lục 10 năm giảm xuống còn 1,2% (tháng 6), trong khi lợi tức trái phiếu chính phủ của Tây Ban Nha đã tăng lên mức 7,6% (tháng 7) cho thấy vốn đang rời khỏi khu vực Địa Trung Hải để chuyển sang trái phiếu của các nền kinh tế mạnh nhất. Chính phủ Tây Ban Nha tiết lộ, trong quý I/2012, khoản vốn trị giá 97 tỉ Euro đã bị rút khỏi nước này, tương đương với 10% tổng sản phẩm quốc nội (GDP). Tây Ban Nha đã phải tính đến chuyện cầu cứu gói cứu trợ lên tới 200 tỉ USD để giải cứu hệ thống ngân hàng của mình sau khi chỉ một khoản tiền lên tới 19 tỉ Euro để cứu trợ Ngân hàng Bankia. Đầu tháng 10 vừa qua, tổ chức xếp hạng Standard & Poor's (S&P) chính thức hạ bậc tín nhiệm của Tây Ban Nha từ BBB xuống BBB-, điều này gắn liền với lãi suất đi vay sẽ tiếp tục gia tăng.

Vòng xoáy nợ công đang làm xói mòn hệ thống ngân hàng tài chính ở Nam Âu, đây

các nước nghèo hơn gặp phải những vấn đề khó khăn hơn trong tăng trưởng tín dụng.

2. Những hệ lụy của khủng hoảng nợ công gia tăng

Tăng trưởng kinh tế sụt giảm mạnh

Bước sang quý III/2012, kinh tế Eurozone lại rơi vào suy thoái và dự báo tình hình sẽ trầm trọng hơn trong quý IV/2012. Đây là lần thứ hai trong vòng ba năm qua Eurozone chính thức suy thoái. Số liệu thống kê công bố ngày 15/11/2012 cho thấy, trong quý III, GDP của Eurozone đã giảm 0,1% so với mức sụt giảm 0,2% của quý II. So với cùng kỳ năm ngoái, GDP của Eurozone đã suy giảm 0,6% và toàn Liên minh Châu Âu giảm 0,4%.

Hy Lạp vẫn là nền kinh tế suy thoái nặng nề nhất trong EU. Theo thống kê ngày 14/11/2012, GDP của Hy Lạp giảm 7,2% so với cùng kỳ năm ngoái và tiếp tục tăng trưởng âm quý 17 liên tiếp. Tiếp đến là Tây Ban Nha tăng trưởng âm 0,4% GDP so với năm 2011. Chính phủ nước này đang đứng trước áp lực phải tiếp tục yêu cầu các khoản vay cứu trợ từ khu vực nhằm giúp hệ thống ngân hàng vượt qua khủng hoảng vỡ nợ.

Kinh tế Pháp có nguy cơ rơi vào suy thoái. Liên tục trong quý III và quý IV/2012, tăng trưởng của Pháp đứng yên ở mức 0%, dự báo mức tăng trưởng cả năm 2012 của Pháp giảm từ 0,4% xuống còn 0,2% GDP.

Kinh tế Italy vẫn tiếp tục bị sụt giảm: trong quý II đã mất 0,2% so với quý II (giai đoạn GDP bị sụt giảm tới 0,7%). Cơ quan Thống kê Italy nhận định hồi đầu tháng 11/2012, trong bối cảnh sự gia tăng của xuất khẩu không đủ bù đắp cho nhu cầu yếu kém trong nước, nền kinh tế Italy dự kiến sẽ tăng trưởng âm 2,3% GDP trong năm nay và sẽ vẫn chưa bắt đầu phục hồi trở lại cho đến nửa sau của năm 2013.

Kinh tế Bồ Đào Nha cũng tiếp tục suy giảm quý thứ 8 liên tiếp: GDP quý III/2012 của Bồ Đào Nha đã giảm 0,8% so với quý trước đó, tiếp nối với mức giảm 1,1% của quý II và GDP hiện đã giảm 3,4% so với một năm trước đó. Bồ Đào Nha dự báo kinh tế nước này năm 2013 sẽ suy giảm khoảng 1%, tiếp nối với mức giảm khoảng 3% trong năm 2012.

Sự sụt giảm tăng trưởng của Nam Âu đang lan sang các nền kinh tế chủ chốt là Đức và Pháp. Kim ngạch xuất khẩu, trụ cột chính của nền kinh tế Đức, đã sụt giảm 3,4% trong tháng 9. Xuất khẩu toàn khu vực châu Âu giảm tới 9,1%, mức kỷ lục chưa từng thấy kể từ tháng 11/2009. Trong khi đó, Ngân hàng Pháp dự báo, tăng trưởng kinh tế của nước này trong quý IV sẽ tiếp tục sụt giảm 0,1%, tương tự như quý trước đó. Như vậy, kinh tế Pháp gần như rơi vào giai đoạn suy thoái.

Nguy kịch hơn, tốc độ tăng trưởng rất không đồng đều giữa các nước thành viên đang làm nới rộng khoảng cách phát triển giữa các nước Nam Âu và Tây Bắc Âu. Năm 2011, mức tăng trưởng của Eurozone chỉ đạt 1,6% GDP và rất không đồng đều giữa các nước. Trong số các nền kinh tế đầu tàu của EU, chỉ có Đức vẫn giữ được nhịp độ tăng trưởng tương đối cao, với mức 3,0% GDP. Anh, Pháp, Italy và Tây Ban Nha tăng trưởng lần lượt: 0,9%; 1,6%; 0,4% và 0,7%.¹ Còn Hy Lạp vẫn tiếp tục tụt sâu với mức tăng trưởng -7,5% và Bồ Đào Nha -1,7% GDP.²

Tỉ lệ thất nghiệp ở mức cao kỷ lục, bất ổn xã hội gia tăng

Tính chung trong khu vực đồng tiền chung, tỉ lệ thất nghiệp đã lên tới mức kỷ lục 11,6% trong tháng 10 năm 2012³. Nội bộ khối 17 quốc gia dùng đồng tiền chung Euro cũng có sự phân hóa rõ rệt về lượng người thất nghiệp.

Tây Ban Nha là nước có tỉ lệ thất nghiệp cao nhất trong Eurozone với 26,2%, trong đó 52,9% người dưới 25 tuổi không có việc làm, Hy Lạp ở mức 25,8%, trong đó thanh

niên chiếm tới 55%. Trong khi đó, nước có tỉ lệ thất nghiệp thấp nhất là Áo với 4,4%, rồi đến Đức với 5,4%.

Kinh tế tăng trưởng thấp, thất nghiệp gia tăng cùng với các biện pháp thắt lưng buộc bụng nhằm cắt giảm thâm hụt ngân sách, giảm nợ công đã làm cho bất ổn xã hội gia tăng. Hơn nữa sự phân hóa trong tốc độ tăng trưởng cũng như tỉ lệ thất nghiệp, tỉ lệ lạm phát cùng với các yêu cầu khắt khe của các nước giàu hơn với các nước nghèo đang làm phân hóa sâu sắc trong Liên minh.

Liên tiếp trong nhiều tháng qua, từ "cái nôi" của cuộc khủng hoảng nợ công là Hy Lạp, các nước Pháp, Italy, Anh đều chứng kiến những cuộc biểu tình quy mô lớn phản đối chính sách "thắt lưng, buộc bụng" gây tổn thương nặng nề tới hệ thống phúc lợi và đẩy tỉ lệ thất nghiệp lên mức kỷ lục. Đặc biệt, từ đầu quý III trở lại đây, khi chính phủ Tây Ban Nha vừa chi tiền giải cứu các ngân hàng tư nhân, vừa thực thi chính sách cắt giảm chi tiêu, càng làm căng thẳng xã hội lên cao, đã làm nổ ra hàng loạt những cuộc biểu tình bãi công phản đối chính phủ, phản đối các chính sách của EU.

Dư luận chỉ trích các biện pháp cắt giảm chủ yếu đánh vào tầng lớp lao động chứ không ảnh hưởng nhiều đến những người giàu có.

Tuy chưa hẳn đã trở thành phong trào và lan rộng khắp, biểu tình ở những thành viên

¹ IMF. 2012.

² United Nation (UN). 2012. *World Economic Situation and Prospect 2012: Global Economic Outlook*. New York, January 2012.

³ http://www.dailymail.co.uk/news/article-2244088/Greece-overtakes-Spain-highest-level-unemployment-Europe.html?ITO=1490&ns_mchannel=rss&ns_campaign=1490

EU nói trên trong những ngày vừa qua đã cho thấy đối sách khắc phục khủng hoảng chung của EU chưa đưa lại kết quả như mong đợi và không nhận được sự tán đồng, càng chưa có được sự chấp thuận của người dân ở các quốc gia thành viên.

Phân hóa sâu sắc về chính trị giữa các nước thành viên trong nỗ lực liên kết

Cuộc khủng hoảng tài chính và suy thoái kinh tế và khủng hoảng nợ công đã làm cho tình hình chính trị trong khu vực đồng tiền chung trở nên căng thẳng. Năm 2011 đã có sáu chính phủ ra đi. Sang năm 2012, các cuộc bầu cử căng thẳng diễn ra ở Hy Lạp, Pháp, Hà Lan. Pháp là thành viên EU thứ 11 thay đổi chính phủ trong mấy năm qua.

Cuộc bầu cử Tổng thống ở Pháp và bầu cử Quốc hội ở Hy Lạp đã làm thay đổi hai thành viên EU này và làm cho cả EU cũng không còn được như trước nữa. Thắng lợi của ông Francois Hollande ở Pháp và việc cử tri Hy Lạp không tin nhiệm hai đảng phái chính trị lớn nhất thay nhau cầm quyền trong suốt mấy thập kỷ qua đều có liên quan trực tiếp tới chính sách tiết kiệm chi tiêu khắc khổ mà EU đã thỏa thuận và áp đặt các thành viên thực hiện. Kết quả của hai cuộc bầu cử này cũng có thể coi là làn sóng chính trị mới đối với EU và buộc họ phải giải lại bài toán trong bối cảnh tình hình thay đổi cơ bản so với trước.

Bất đồng giữa các nước thành viên trong năm 2012 càng gia tăng. Nếu như EU đã thông qua các giải pháp trong khủng hoảng như thành lập quỹ cứu trợ ngắn hạn mang tên Quỹ Ổn định Tài chính Châu Âu (EFSF), Cơ chế Ổn định Châu Âu (ESM), rồi "Công ước Ổn định - Điều phối - Quản lý Liên minh Kinh tế - Đồng tiền chung Châu Âu", thì việc hướng tới tăng cường liên kết về ngân sách và tài khóa để giải quyết căn bản vấn đề còn gặp nhiều trở ngại. Kế hoạch chi tiêu ngân sách chung cho EU trong giai đoạn 7 năm từ 2014-2020 được đề xuất từ năm 2011 với mức 1% GDP, tương đương 1.033 tỉ Euro (khoảng 1.300 tỉ USD) đã không được thông qua tại Hội nghị Thượng đỉnh Châu Âu vừa rồi. Những nước giàu như Đức, Anh, Đan Mạch, Hà Lan và Thụy Điển đã đứng về một phía đề nỗ lực hạ thấp chi tiêu chung, đưa ngân sách chung về mức 971 tỉ Euro, đồng thời đòi Hy Lạp và 3 nước Nam Âu phải gia tăng các biện pháp khắc khổ. Ngoài ra, ngay giữa các nước giàu cũng xuất hiện nhiều bất đồng trong việc chia miếng bánh chung: Anh, Hà Lan, Thụy Điển mong muốn hưởng lợi nhiều hơn từ chương trình hoàn thuế, Pháp lại bảo vệ chương trình trợ cấp nông nghiệp trong khi các chi tiêu cho phúc lợi, hạ tầng giao thông, đối ngoại bị cắt giảm mạnh. Kết quả thăm dò dư luận cho thấy có tới 49% người Anh muốn nước Anh rời khỏi Liên minh Châu Âu.

Khủng hoảng nợ công đang dẫn tới khủng hoảng về mô hình phát triển ở châu Âu

Cuộc khủng hoảng tài chính bắt đầu từ các hoạt động đầu cơ của hệ thống ngân hàng, quỹ tín dụng tư nhân, nay đã lan ra thành khủng hoảng nợ công của nhà nước, mà bản chất nhằm tư nhân hóa lợi nhuận và xã hội hóa thiệt hại, thể hiện sự thất bại của cả nhà nước và thị trường ở hàng loạt các nước tư bản phát triển. Tình trạng nguy kịch của năm 2012 cho thấy niềm tin của người dân, của doanh nghiệp, các nhà đầu tư đều xuống rất thấp.

Chia rẽ các nước giàu nghèo, phân hóa xã hội đang đe dọa sự tồn tại của Liên minh Châu Âu. Đằng sau đó còn là những biểu hiện rõ nét về mức độ phát triển không đồng đều, sự thiếu đồng điệu trong chính sách kinh tế và tài chính ngân sách và tình trạng không đồng thuận quan điểm giữa các thành viên EU.

Hiện nay, thuật ngữ tái cấu trúc kinh tế, đổi mới mô hình tăng trưởng được sử dụng ở khắp mọi nơi, và trong khi mô hình thị trường tự do cũng như thị trường xã hội đều đang gặp phải vấn đề thì đây là thời điểm sống còn đòi hỏi các nước thành viên cũng như EU phải có những điều chỉnh sâu sắc trong mô hình phát triển của mình. EU sẽ không chỉ xem xét và định hướng lại những biện pháp chính sách đối phó với khủng

hoảng, mà còn phải nhìn lại mối quan hệ giữa thể chế chung và các quốc gia thành viên.

3. Một số dự báo năm 2013

Trong bối cảnh nền kinh tế thế giới tiếp tục suy giảm, sự bất ổn và tăng trưởng yếu của các nền kinh tế phát triển lan tới các nước đang phát triển. Các nền kinh tế phát triển được dự báo chỉ tăng 1,3% năm 2012 trong khi các nền kinh tế đang phát triển và mới nổi là 5,3%.⁴ Theo dự báo, tình trạng khó khăn của kinh tế toàn cầu sẽ còn kéo dài ít nhất thêm một năm, thậm chí còn lâu hơn nữa. IMF dự đoán thương mại thế giới sẽ sụt giảm, chỉ tăng trưởng 3,2% trong năm 2012 và ở mức 2,7% năm 2013. Tình hình EU đang chìm đắm trong khủng hoảng nợ công càng trở nên khó khăn. Các động lực chủ yếu cho tăng trưởng của EU là xuất khẩu, đầu tư và tiêu dùng đều tiếp tục suy giảm trong năm tới. Hơn nữa, các giải pháp thoát ra khỏi khủng hoảng và suy thoái đều đang bế tắc.

Theo dự báo của Liên minh Châu Âu, kinh tế Eurozone gồm 17 thành viên sẽ giảm 0,4% trong năm 2012 (do khủng hoảng nợ công ở khu vực này đang làm giảm lòng tin và đẩy tỉ lệ thất nghiệp lên mức kỷ lục), tăng trưởng nhẹ 0,1% năm 2013 và phải tới năm 2014 mới phục hồi với mức tăng ước đạt 1,4%. Tây Ban Nha đang đứng trước nhiệm

⁴ IMF. 2012. *World Economic Outlook*, October 2012. Table 1.1.

vụ lớn lao phải ổn định tài chính công trong khi thâm hụt ngân sách của nước này ước tăng lên tới 6,4% GDP năm 2014, bỏ xa mục tiêu 2,8% năm 2014 và 6% năm 2013 mà EU đặt ra hồi đầu năm 2012. Pháp được dự báo sẽ tăng trưởng nhẹ 0,2% năm 2012 và 0,4% GDP năm 2013, Italy giảm 2,3% GDP trước khi tăng trưởng trở lại vào năm 2014. Đức sẽ đạt được nhịp độ tăng trưởng 0,8% năm 2012 và 2013, trước khi đạt mức tăng 2% vào năm 2014.

EU nhận định, tỉ lệ thất nghiệp ở mức kỷ lục tới 12% và ngày càng gia tăng cùng với dự báo yếu kém cho năm 2013 là cái giá phải trả cho sự ổn định tài chính công và tái cân bằng nền kinh tế trong khu vực.

IMF đưa ra dự báo: tăng trưởng của Eurozone sẽ suy giảm 0,4% trong năm nay và tăng trưởng 0,2% trong năm 2013. Ngân hàng Trung ương Châu Âu ECB cũng dự báo kinh tế Eurozone sẽ suy giảm sâu hơn trong những tháng còn lại của năm 2012. GDP của Eurozone sẽ sụt giảm 0,4% thay vì 0,1%. Dự báo về mức tăng trưởng trong năm 2013 cũng được điều chỉnh giảm xuống 0,5% thay vì 1% như hồi tháng 6. Lam phát được dự báo là 1,9%, tăng so với mức 1,6% trước đó.

Goldman Sachs dự báo, GDP của khu vực Eurozone sẽ giảm 0,8% trong năm 2012, ngang với mức suy giảm ở những thời điểm khắc nghiệt nhất trong thời kỳ suy thoái 1992-1993 tại nhóm nước này. Theo ngân hàng này, suy thoái nhẹ hiện đã xảy ra ở Anh, khu vực Scandinavia và một số nước Trung-Đông Âu. Theo Goldman Sachs, trong năm 2013, kinh tế Eurozone sẽ phục hồi yếu, ở mức 0,7%

Có thể nói năm 2013 vẫn là năm đầy thách thức đối với Liên minh Châu Âu, đặc biệt là trong việc đạt được sự đồng thuận về tăng cường liên kết khu vực, đảm bảo sự tồn tại của khu vực Eurozone, thúc đẩy quá trình nhất thể hóa từ kinh tế sang chính trị, thống nhất chính sách ngân sách, tài khóa... Nếu không vượt qua được thách thức này, có thể Eurozone sẽ tan vỡ hoặc sẽ chia thành các nhóm mạnh, yếu, hoặc một số thành viên yếu kém hơn sẽ ra khỏi khu vực đồng tiền chung. Dù theo phương án nào thì sự thiệt hại cũng là rất lớn và, về cơ bản, khủng hoảng nợ công vẫn còn kéo dài, quá trình thoái nợ nhằm ổn định kinh tế vĩ mô theo các yêu cầu của Hiệp ước Tăng trưởng Ổn định có thể mất nhiều năm.